

Bukowski, Jerzy

---

250 lat szkolnictwa technicznego w Pradze (1707-1957)

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 2/4, 769-774

1957

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Po referacie mgra Romana Bugaja, który przedstawił opis kopalni w Wieliczce w XVI w. w świetle relacji poety Schrötera, przeprowadzono dyskusję nad wygłoszonymi referatami², po czym, po wpisaniu się do nowej księgi pamiątkowej, zamknięto naukową sesję poświęconą historii górnictwa solnego w Polsce.

Kazimierz Maślankiewicz

250 LAT SZKOLNICTWA TECHNICZNEGO W PRADZE (1707—1957)

W czasie od 25 maja do 2 czerwca 1957 odbyły się w stolicy Czechosłowacji uroczystości związane z dwustupięćdziesięcioleciem kreowania (reskryptem cesarza Józefa I z dnia 3 lutego 1707 r.) pierwszej publicznej szkoły inżynierskiej w Pradze.

Datę jej utworzenia należałoby właściwie cofnąć o kilka wieków wstecz. Położenie kamienia węgielnego pod chrám świętego Wita na Hradczynie (1344) zbiega się z założeniem przez pierwszego budowniczego katedry mistrza Mateusza z Arras zamkniętej szkoły sztuki budowlanej. Szkoła ta, stojąca na wysokim poziomie, której uczniowie obowiązani byli do zachowania w ściszej tajemnicy nabywanych wiadomości w dziedzinie budownictwa monumentalnego, przetrwała do początku XVI wieku. Wychowankowie tej szkoły zyskali dobrą sławę w Europie.

Rok 1707 — kiedy na skutek paroletnich zabiegów Chrystiana Józefa Willenberga (ur. w r. 1648 na Śląsku) cesarz Józef I nadał mu prawo publicznego nauczania sztuki inżynierskiej, a miasta czeskie zobowiązał do okazania w tej mierze pomocy — uznać należy słusznie za zapoczątkowanie współczesnego szkolnictwa technicznego w Pradze jako szkolnictwa otwartego.

Nowa szkoła, wyrosła na gruncie inżynierii wojskowej, przekształca się stopniowo w ośrodek krzewienia cywilnej wiedzy inżynierskiej.

Sam Willenberg wiedzę inżynierską zdobywa w armii francuskiej; po powrocie do Czech uzyskuje uprawnienie państwowego cesarskiego inżyniera.

Na skutek trudności finansowych miast czeskich, dopiero w r. 1718 (na skutek wystąpienia cesarza Karola VI do miast czeskich) Willenberg rozpoczyna w swoim mieszkaniu naukę dla 24 uczniów. W kolejności prowadzi szkołę (1726—1767) F. J. Schor (ur. 1686 w Innsbrucku — nauki inżynierskie pobierał we Włoszech). Rozszerza on w programie nauczania sztukę budowy mostów, konstrukcje drewniane, a także ... optykę i naukę o perspektywie. Uczeń Schora i jego asystent od r. 1766, urodzony w Czechach F. A. L. Herget, obejmuje po śmierci Schora (1767) stanowisko profesora i kierownika szkoły. Za czasów Hergeta szkoła posiada już spore zbiory, ma własnego mechanika (równocześnie zegarmistrza) i stolarza znajdującego się na tokarstwie. Liczba uczniów sięga 200, co przesądza o konieczności jej lokalizacji poza mieszkaniem profesora. Będzie ona od tego czasu zmieniała miejsce wielokrotnie.

² Szczegółowa dyskusja zostanie zamieszczona w przygotowanym do druku osobnym tomie „Studów i materiałów z dziejów nauki polskiej“, w którym będą opublikowane referaty wygłoszone na sesji.

W r. 1788 szkoła uzyskuje „etatowego“ adiunkta, którym zostaje J. Havle (ur. w Mnichovo Hradiste). Drugim adiunktem zostaje w r. 1803 A. Bittner. Po śmierci Hergeta (1800) kierownictwo szkoły obejmuje Havle i prowadzi ją do czasu przekształcenia w Politechnikę (formalnie 1803, faktycznie 1806).

Tym, który dokonał przekształcenia szkoły założonej przez Willenberga w nowoczesną szkołę politechniczną, biorącą częściowo wzór z utworzonej w r. 1794 Ecole Polytechnique w Paryżu, był syn rymarza praskiego, uczony o wielostronnych zainteresowaniach i szerokim wykształceniu, Franciszek Józef Gerstner (1756—1832). Już jako profesor matematyki na Praskim Uniwersytecie (1789) rozszerza wykłady na dziedziny mechaniki i hydrauliki, używając na swoich prelekcjach ogromny wzrost frekwencji. W r. 1803 zostaje Gerstner mianowany profesorem mechaniki i dyrektorem królewskiej czeskiej Politechniki (dekret cesarza Franciszka I z 14 marca 1803). Równocześnie powołani zostają: jako profesor budownictwa — G. Fischer i profesor chemii — J. Scherer.

Nowoutworzone studium politechniczne (związane organizacyjnie z Uniwersytetem Praskim) przejmuje budynki, zbiory, a także obu adiunktów (Havle i Bittner) czeskiej szkoły inżynierskiej.

Drugim mechanikiem w szkole był znakomity wynalazca i konstruktor Józef Božek (pochodzący ze Śląska), który rozpowszechnił szeroko zastosowanie maszyny parowej.

Na skutek działań wojennych, dopiero w 1806 roku zostają rozpoczęte normalne wykłady politechniczne (jednoroczne studium chemiczne i trzyletnie „matematyczne“, obejmujące zagadnienia budownictwa i mechaniki). Szkoła liczyła w tym czasie ok. 100 uczniów.

W r. 1850 zostaje rozszerzony wykład matematyki, a w 3 lata później — wprowadzony systematyczny wykład geometrii wykresłej, która to dyscyplina w uczelniach technicznych monarchii austriackiej osiągnęła z czasem wysoki poziom.

Mimo że większość studentów w Politechnice Praskiej stanowią Czesi, językiem wykładowym jest język niemiecki. Próby ustawowej zmiany tego stanu rzeczy długo nie dają żadnego rezultatu. Dopiero w r. 1861 profesor geometrii wykresłej R. Skuhersky przeprowadza „plebiscyt“, w wyniku którego 156 studentów opowiada się za czeskim, a tylko 61 za niemieckim językiem wykładowym. Skuhersky rozpoczyna wykład w języku czeskim, zlecając asystentowi równoległy wykład w języku niemieckim. Fakt ten prowadzi do istotnych zmian w ustroju organizacyjnym szkoły.

Oddzielona w r. 1815 od Uniwersytetu (w ramach którego miała jednak zawsze swego dyrektora), zostaje Politechnika Praska w r. 1863 uznana za odrębną szkołę wyższą, a profesorowie jej, którzy już od r. 1832 mają prawa profesorów Uniwersytetu, uzyskują możliwość wyboru rektora. Pierwszym rektorem z wyboru (1864) zostaje znany geodeta prof. K. Kořistka.

W 1869 następuje podział szkoły na dwie politechniki z czeskim i niemieckim językiem wykładowym. Podział ten dotrwał do drugiej wojny światowej. Pierwszym rektorem Politechniki czeskiej został wybrany w r. 1869 prof. V. Hausmann. W tym czasie Politechnika czeska zostaje ulokowana w daw-

nych koszarach na placu Karola, gdzie po przebudowie i rozbudowie znajduje się obecnie jej centralny gmach.

W ostatnich dziesiątkach lat ubiegłego wieku szkoła rozwija się, zyskując obok dotychczasowych kierunków kształcenia: Budownictwa, Architektury, Budowy Maszyn i Chemii — Wydział Ogólny, Techniki Rolnej, i dwuletni Kurs Geometrów. W r. 1904 uruchomiony zostaje Oddział Matematyki ubezpieczeniowej.

W 1901 uzyskuje uczelnia prawo nadawania stopnia doktora nauk technicznych. Pierwszym promowanym doktorem jest inż. Jan Bašta. W r. 1904 rektor uzyskuje prawo używania tytułu magnificencji i noszenia złotego łańcucha, który otrzymuje w r. 1903 w darze od czeskiego związku inżynierów i architektów.

W okresie przed pierwszą wojną światową czeska Politechnika w Pradze liczy 2900 studentów i jest drugą co do wielkości (większą od wiedeńskiej) wyższą szkołą techniczną w Austrii.

W okresie międzywojennym czeska Politechnika w Pradze staje się właściwie federacją samodzielnych szkół inżynierskich: Budownictwa Inżynierskiego, Architektury i Budownictwa, Budowy Maszyn i Elektrotechniki, Chemii i Technologii, Gospodarki Rolnej i Leśnej, Nauk Specjalnych i wreszcie Wyższej Szkoły Handlowej. Szkoły te, liczące łącznie ok. 7000 studentów, wybierały wspólnego rektora i posiadały wspólną Radę Naukową. Organizacja taka trwała od r. 1928 do r. 1939, kiedy to Politechnika czeska w Pradze została zamknięta na 3 lata i nie była uruchomiona do końca wojny.

Warto zaznaczyć, że utworzona w Pradze równocześnie z czeską w r. 1869 Politechnika z niemieckim językiem wykładowym przetrwała do końca drugiej wojny światowej.

Po wojnie sukcesję po obu politechnikach praskich przejęła częściowo CVUT (České Vysoké Učení Technické w Praze), przekształcając część przedwojennych odrębnych szkół inżynierskich w wydziały zjednoczonej Szkoły. Jako jednostki odrębne pozostały w Pradze wyższe szkoły techniczne w zakresie: technologii chemicznej, kolejnictwa i rolnictwa. W ramach CVUT pozostają fakultety Budownictwa Inżynierskiego, Architektury i Budownictwa, Budowy Maszyn, Elektrotechniki, Leśnictwa, Geodezji oraz Inżynierjno-ekonomiczny. Łącznie studiuje obecnie na tych wydziałach ok. 7500 studentów.

Przy poszczególnych fakultetach istnieją rady (odpowiedniki naszych rad wydziałowych). Poza tym istnieje ogólnouczelniana Rada — odpowiednik naszych Senatów. Z tradycji odrębnych szkół w okresie międzywojennym Wydziały zachowują większą niezależność, czemu sprzyja zresztą terenowe rozrzucone uczelnie. Władze akademickie (rektor, dziekani, prorektorzy i prodziekani) pełnią swe funkcje z nominacji. Ustrój studiów jest jednolity, pięcioletni. Kończący studia otrzymują po wykonaniu pracy dyplomowej tytuł inżyniera, równoważny tytułowi dyplomowanych inżynierów wyższych szkół technicznych niemieckich.

Uroczystości jubileuszowe poprzedził zjazd absolwentów Politechniki w dniach 25 i 26 maja, w którym przedstawiciele zagraniczni i zaproszeni z zagranicy indywidualnie goście nie brali oficjalnie udziału. W niedzielę

26 maja większość gości zagranicznych zwiedziła autokarami Karlove Vary i Mariańskie Łaźnie, będące w przededniu swego wielkiego sezonu.

Wielka historyczna sala Władysławowska Zamku na Hradcanach, w której odbyła się w poniedziałek 27 maja właściwa inauguracja imprez jubileuszowych, podniosła ich powagę i odebrała wszelką groteskowość uroczystemu pochodowi, przybranych w togi, birety oraz wspaniałe niekiedy peleryny i łańcuchy, rektorów innych wyższych uczelni krajowych i zagranicznych. Wyjątek stanowił rektor Politechniki w Helsinkach, który wystąpił w „cywilnym“ fraku z bogatym łańcuchem. Spokojny ton w pochodzie wnieśli przybrani w jednolite czarne togi i skromne złote łańcuchy profesorowie, piastujący różne godności w ČVUT. Żywością i ozdobnością odznaczały się stroje pedli poprzedzających rektora uczelni, którego skromny strój i piękny, choć nie rażący wspaniałością łańcuch nadał pochodowi końcowy akcent powagi oraz dostojenstwa.

Cała uroczystość trwała niespełna dwie godziny. Złożyły się na nią przemówienia J. M. Rektora akademika Th. Ježdika, prezydenta Republiki A. Zapotocky'ego i ministra Szkolnictwa dra F. Kohudy, który odczytał akt nadania ČVUT wysokiego orderu Republiki.

Uczestnicy uroczystości mieli raz jeszcze okazję oglądać tego samego dnia uroczysty pochód władz uczelni i reprezentantów innych szkół w historycznej sali Karolineum, odnowionej i wyposażonej wprawdzie wygodnie, ale w sposób nie harmonizujący z surowością murów tej starej budowli. W Karolinum właśnie odbyło się nadanie stopni doktorów nauk technicznych h. c. prof. D. I. Błochincewowi, dyrektorowi Zjednoczonego Instytutu Badań Jądrowych w Dubnie (pod Moskwą) i prof. dr M. Rošowi, emerytowanemu profesorowi Politechniki w Zürichu, znanemu materiałoznawcy w zakresie budownictwa.

Prof. Roš był nieobecny, w związku z czym zachodziło pytanie natury protokolarnej, w jakiej formie złożone zostanie zwyczajowe ślubowanie. Protom poradził sobie gładko i dostojnie z tym problemem. Po wygłoszeniu formuły ślubowania stwierdził, że nie istnieją jakiekolwiek wątpliwości, aby prof. Roš nie wypełnił zobowiązań z rotu ślubowania wynikających i w związku z tym nie istnieją już dalsze przeszkody nadania mu stopnia doktora h. c.

Następnego dnia nastąpiło w sali im. Fučika otwarcie sesji naukowej, stanowiącej rdzeń uroczystości jubileuszowych. Dłuższe przemówienie inauguracyjne wygłosił minister Kohuda, przedstawiając zasługi i dalsze zadania szkolnictwa technicznego i ČVUT w szczególności w Czechosłowacji. Następnie 30 mówców reprezentujących szkoły 20 państw europejskich i zamorskich wygłosiło przemówienia powitalne, składając okolicznościowe adresy i upominki. Najbardziej chyba wzruszające było przemówienie prof. Jankovica z Zagrzebia, który studiował sam w Pradze w pierwszych latach naszego stulecia. Przedstawiciel USA Hooven w dowcipnym przemówieniu nie omieszkał przypomnieć, jak się przedstawiał kontynent amerykański przed 250 laty, kiedy w Europie już organizowało się szkolnictwo techniczne, i życzył oczywiście znakomitego dalszego rozwoju zarówno uczelni jubilatce, jak i technice czechosłowackiej. Ze strony delegacji polskiej powitalne przemówienie wygłosił rektor Politechniki Śląskiej prof. dr S. Ochęduszek.

Właściwą inaugurację sesji naukowej stanowił doskonały referat prof. Błochincewa pt. *Energia atomowa z punktu widzenia fizyki*. Referat drugiego honorowego doktora prof. Roša był mniej atrakcyjny, choćby z tego względu, że był odczytany w nieobecności autora.

Zebrania referatowe wypełniły dni 29 i 30 maja w posiedzeniach przed i popołudniowych, z podziałem na Sekcje:

Inżynierijno-budowlaną (16 referatów)

Architektury i Budownictwa (11 referatów)

Budowy Maszyn (16 referatów, w tym 2 referaty polskie: prof. Oche-duszko, prof. Bukowski)

Elektrotechniki (18 referatów, w tym 3 polskie: prof. Groszkowski, doc. Węgrzyn, prof. Mikusiński)

Inżynierijno-ekonomiczna (5 referatów)

Inżynierii Leśnej (8 referatów).

Uroczystości praskie stanowiły jeszcze jeden przykład harmonii, jaka panuje wśród pracowników nauki niezależnie od reprezentowanych krajów, części świata i ustrojów politycznych. Dyskusja na zebraniach naukowych, liczne rozmowy przeprowadzone w czasie wycieczek do zakładów przemysłowych i placówek badawczych (zorganizowanych w dniach 31.V. i 1.VI. w grupach według swobodnego wyboru) pozwoliły na nawiązanie licznych nowych stosunków i odnowienie starych znajomości.

Nie do pomyślenia jest jakakolwiek impreza tego rodzaju, jak jubileusz 250-lecia szkół technicznych w Pradze, bez oficjalnych recepcji. Odbyła się właściwie jedna: przyjęcie wydane w pałacu Waldstejnskim przez ministra Szkolnictwa, z udziałem prezydenta Republiki, przedstawicieli Rządu i korpusu dyplomatycznego. Nastrój tego przyjęcia, jakkolwiek pozbawiony sztywności, daleki był od swobody i serdeczności, jakie cechowały wspólną kolację gospodarzy z ČVUT i wszystkich zaproszonych gości po zakończeniu obrad sekcyjnych w czwartek 30 maja.

Galowe przedstawienie Libusy w Narodnim Divadle było wkładką artystyczną programu uroczystości jubileuszowych. Organizacja dopisywała wszędzie, gdzie nie zachodziła potrzeba improwizacji. Na szczęście przypadki konieczności improwizacji były nieliczne.

*
*   *
*   *

Poza posiadanymi materiałami zawierającymi treść głównych referatów, i codziennie wydawanym biuletynem informacyjnym, uczestnicy Zjazdu otrzymali wydawnictwo pt. „250 let technických Škol v Praze“ (Nakl. Československé Akademie Věd, Praha 1956, form. A4, str. 53 + 10 str. facsimiliów i ilustracji na kredowym papierze + 2 streszczenia 4-stronicowe w językach rosyjskim i niemieckim) oraz liczne wydawnictwa kulturalno-propagandowe.

Muzeum Techniczne w Pradze zorganizowało czasową wystawę (otwarta do września 1957) „250 lat szkół inżynierskich w Pradze“.

Z okazji jubileuszu wybito medal pamiątkowy, stanowiący wzór pięknej roboty grawerskiej.

Filatelistów zainteresuje specjalna seria znaczków pocztowych, które ukazały się w związku z 250-leciem szkół technicznych w Pradze.

Jerzy Bukowski

STULECIE URODZIN NICOLI TESLI

W roku ubiegłym minęła setna rocznica urodzin Nicolii Tesli (1856—1936), wybitnego uczonego i wynalazcy z zakresu elektrotechniki i radiotechniki. Urodzony w Chorwacji, większą część życia spędził Tesla w Stanach Zjednoczonych. Był on twórcą elektrotechniki wielkich częstotliwości i wielkich napięć, jednym z współtwórców dzisiejszej techniki prądu trójfazowego, stanowiącej podstawę wszystkich niemal sieci elektrycznych. Dużej wagi jest również wkład Tesli do innych dziedzin techniki elektrycznej i radiowej.

W dniu 21 czerwca 1957 r. odbyło się w Polskiej Akademii Nauk posiedzenie naukowe poświęcone wielkiemu uczonemu, zorganizowane przez powołany w ramach Wydziału Nauk Technicznych Akademii Komitet Obchodu setnej rocznicy urodzin N. Tesli. Na program konferencji złożył się referat doc. Romana Kurdziela *O życiu i działalności naukowej Nicolii Tesli*, referat prof. Janusza Lecha Jakubowskiego *Wysokość napięć stosowanych przez Nicolę Teslę przed 60 laty* oraz osiem referatów dotyczących tych dziedzin elektrotechniki i łączności, których rozwój został zapoczątkowany przez uczonego jugosłowiańskiego.

E. O.

O ZABYTKACH TECHNIKI GÓRNICZEJ I MUZEALNICTWIE GÓRNICZYM

Akcja ochrony i zabezpieczania zabytków techniki nie przynosi jeszcze rezultatów, które mogłyby zaspokoić wielkie w tym zakresie potrzeby. Niewątpliwie jednak zakres jej rozszerza się i zyskuje ona wciąż nowych współpracowników oraz zwolenników. Szczególnie duże znaczenie posiada fakt coraz szerszego włączania się do tej akcji środowisk technicznych, których członkowie z racji wykonywania swej pracy zawodowej mają bezpośredni kontakt z produkcją i mogą wyjątkowo wiele pomóc przy rejestrowaniu oraz zabezpieczaniu poszczególnych zabytków czy zespołów zabytków.

Przykładem czynnej postawy środowisk technicznych w akcji ochrony i zabezpieczania zabytków techniki była poświęcona tym sprawom konferencja zorganizowana przez Oddział Krakowski Stowarzyszenia Naukowo-Technicznego Inżynierów i Techników Górnictwa. Konferencja obradowała w Wieliczce w dniu 14 maja br. pod przewodnictwem prof. dra K. Maślankiewicza. Uczestniczyli w niej przedstawiciele krakowskiego ośrodka górniczego oraz zaproszeni naukowcy i reprezentanci krajowych muzeów technicznych.

Przebieg konferencji wykazał, że środowisko górnicze w Krakowie zamierza nie tylko włączyć się do starań i zabiegów prowadzonych obecnie